

УДК 343.13

СЕРДЮК В.П., доцент кафедри цивільного, господарського та кримінального права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА (ДЕТЕКТОРА БРЕХНІ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено тенденції розвитку кримінально-процесуального врегулювання застосування поліграфа (детектора брехні) на підставі вітчизняної кримінально-процесуальної діяльності, Конституції України, КПК України, Закону України «Про експертизу» й обґрунтовано висновок, що для використання поліграфа у кримінальному провадженні України не потребується його окремого законодавчого врегулювання. З'ясовано співвідношення поліграфа як технічного криміналістичного засобу і медичного приладу, зазначено, що поліграф як прилад, за допомогою якого встановлюються фізіологічні дані особи, може використовуватися в експертних дослідженнях, наведено пропозиції щодо підняття рівня об'єктивності та вірогідності висновків такого виду експертиз фахівцями цієї галузі. Розглянуто основне питання кримінального провадження, що є доказовою інформацією результату застосування поліграфа, та з'ясовано, що правозастосувачі (слідчий, прокурор, суддя) оцінюють висновки психофізіолога, а не результати фізіологічного стану особи під дією подразників, узятих від особи за допомогою поліграфа.

Ключові слова: технічний засіб, медичний пристрій, правові підстави застосування детектора брехні, доказове значення поліграфа.

Аннотация. В статье исследованы тенденции развития уголовно-процессуального урегулирования применения полиграфа (детектора лжи) на основании международных стандартов уголовно-процессуальной деятельности, Конституции Украины, УПК Украины, Закона Украины «Об экспертизе» и обоснован вывод, что для применения полиграфа в уголовном производстве Украины достаточно современного законодательного обеспечения и не требуется его отдельное правовое урегулирование. Выяснено соотношение полиграфа как технического криминалистического средства и медицинского прибора, указано, что полиграф как прибор, с помощью которого устанавливаются физические данные лица, может использоваться в экспертных исследованиях, и приведены предложения по повышению уровня объективности и достоверности выводов данного вида экспертиз специалистами этой отрасли. Рассмотрен основной вопрос уголовного производства, что является доказательной информацией результата применения полиграфа, и выяснено, что правоприменители (дознатель, следователь, следователь-судья, прокурор, судья) оценивают заключение психофизиолога, а не результат физиологического состояния человека под действием раздражителей, взятых с человека с помощью полиграфа.

Ключевые слова: техническое средство, медицинское устройство, правовые основания применения детектора лжи, доказательственное значение полиграфа.

Summary. The article examines trends in the development of criminal – procedural settlement of polygraph (lie detector) based on international standards of criminal – procedural activities of the Ukrainian Constitution , the Criminal Procedure Code of Ukraine , the Law of Ukraine "On examination" and justified the conclusion that the use of the polygraph in criminal proceedings fairly modern Ukraine legislative support and it does not require a separate legal settlement . Found the ratio of the polygraph as a technical forensic and medical instruments and indicated that the polygraph as a device by which the physical data set can be used in the face of expert studies and provides suggestions to improve the objectivity and reliability of the findings of this type of expert professionals of the industry. Considered the basic question of criminal proceedings , that information is evidence of polygraph results and found that the law enforcers (investigator, investigator , judge ,

prosecutor, judge) estimate conclusion psychophysiology, and not rezultati physiological state of a person under the influence of stimuli , combined with human help polygraph.

Keywords: *technical tool , medical device , legal grounds for using lie detector , polygraph probative value.*

Поліграф є сучасним досягненням світового науково-технічного прогресу, визнаним вітчизняними юридичними колами приладом, який застосовується в різних сферах державного управління, народного господарства, підтверджуючи достатній рівень його законодавчого врегулювання. Як різновид психофізіологічної апаратури він становить собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Аналіз інформації, отриманої від дослідження фізичного стану людини в процесі опитування за допомогою поліграфа, як стверджується, дає змогу одержувати необхідну орієнтувальну інформацію та виявляти ту, яку людина приховує [4].

Відповідно до словника іншомовних слів *поліграф* – це багатоканальний осцилограф, який проводить одночасний запис показників кров'яного тиску, дихання, рухових реакцій, робить електрокардіограму тощо [5].

Зустрічаються й інші назви цього приладу: *лай-детектор, варіограф, плетизмограф, аналізатор стресу, вимірювач психологічного стресу*. Назва *поліграф* більш об'єктивно відображала сутність установалення правдивості показань за допомогою фізіологічних досліджень організму особи і поступово завоювала право на широке використання в літературі кінця ХХ століття [14].

Із тлумачень різних джерел поняття поліграфа випливає, що це медичний прилад, призначений зафіксувати різні параметри фізіологічного функціонування організму людини, на основі яких спеціалісти-психофізики встановлюють психологічний стан особи та роблять висновки щодо наявності прихованої інформації в особі.

Важливе місце поліграфа у вітчизняній юридичній літературі та практиці зумовлене його розповсюдженням і впровадженням у народному господарстві за допомогою підвідомчих актів завдяки нібито належному рівню його можливості проникнути у психологію людини для виявлення приховуваної інформації в конкретній особі. Це зазначено, наприклад, у наказі МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28.07.04 р. № 842.

Юридичну спільноту у сфері кримінального процесу найбільш цікавить можливість поліграфа щодо отримання допустимих доказів за допомогою дослідження рівня правдивості показань особи та дискусії щодо питання його законодавчого врегулювання. Ці проблеми викликали інтерес у автора та стали приводом до написання цієї статті.

Застосуванню поліграфа у кримінальному провадженні приділяли увагу чимало вчених (Азаров Ю., Бірюков В., Галаган В., Коваленко В., Михальчук Т., Мотлях О., Паламарчук С., Пашнев Д., Пілюков Ю., Пунда О., Чернявський С., Цимбал В., Хахановський В., Удалова Л. та інші). Але, на наш погляд, приділялося недостатньо уваги дослідженням вітчизняної судової практики щодо використання поліграфа, об'єктивності висновків, отриманих за допомогою його використання, науковості та обґрунтованості методики дослідження й аналізу результатів та оцінювання їх як доказу відповідно до вимог кримінального процесуального закону.

На думку О. Мотлях, варто погодитися з науковцями – процесуалістами і криміналістами – та віднести поліграф до криміналістичних технічних засобів, що забезпечують розкриття та розслідування злочинів. Учена вважає, що хоча поліграф належить до медичних приладів, він може бути криміналістичним науково-технічним засобом у кримінальному провадженні [12].

Однак такий підхід, на нашу думку, є упередженим, оскільки всі наявні визначення цього поняття свідчать про його основне призначення – встановити фізіологічний стан особи та за допомогою отриманих даних прослідити зміни у її психології.

Деякі автори вважають поліграф технічним криміналістичним засобом, призначеним для здійснення психофізіологічних досліджень поліграфологом з метою розкрити, розслідувати та розглянути в суді злочини, що, на нашу думку, суперечить розробленим і затвердженим методикам і обґрунтуванням чинної психофізичної експертизи, яка може проводитися відповідними спеціалістами (поліграфолог є лише спеціалістом, який забезпечує технічне обслуговування цього приладу). Адже відповідно до ст.84 ч.2 КПК України процесуальними джерелами доказів є висновки експертів, а висновок спеціаліста може визнатися лише судом.

Інші вчені та практики стверджують, що поліграф є засобом для проведення психофізичного дослідження та експертного висновку з описанням процесу проходження такої процедури та отримання результатів дослідження, але не вказують ступінь об'єктивної можливості висновку на підставі отриманих результатів, адже це є основним питанням спроможності експертного висновку стати доказом.

Наявне і прагнення закріпити використання поліграфа законодавчо. Так, у Верховній Раді України є зареєстрований законопроект Г. Москаля від 12.03.13 р. № 2521 про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) з пропозицією визнати його особливим різновидом втручання у приватне спілкування (життя), що є сумнівним твердженням, та закріпити дослідження за допомогою поліграфа як психофізіологічну експертизу, що проводиться експертами відповідної кваліфікації за науково обґрунтованими методиками. Однак намагання законодавчого закріплення використання поліграфа у КПК України є необґрунтованим, адже вітчизняне законодавство повністю забезпечує можливість його використання [6].

Якщо абстрагуватися від кола наявних теоретичних і практичних суперечок щодо використання поліграфа у кримінальному провадженні, достатньо лише дотриматися ст. 28 ч. 2 Конституції України, що закріплює вільну згоду людини на медичне обстеження, ст.ст. 242-243 КПК України щодо підстав проведення експертизи та порядку залучення експерта, ст.ст. 7, 9, 10 Закону України «Про судову експертизу», які регулюють вимоги до рівня кваліфікації судових експертів і не потребують додаткового врегулювання [1; 2; 3].

Вивчення вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень України дає підстави стверджувати, що на основі сучасної законодавчої бази у вітчизняному кримінальному провадженні (досудовому слідстві і судовому провадженні) поліграф успішно використовується при проведенні психофізичної експертизи або отриманні висновку спеціаліста-поліграфолога. Так, аналіз наявних у реєстрі 21 вироків, постановлених судами різних інстанцій упродовж 2005-2013 років, свідчить, що динаміка застосування поліграфа у кримінальному провадженні невинно зростає. У 7 випадках (33 %) справ призначалася судова психофізіологічна експертиза, результати якої оцінені та використані судом в обвинувальному висновку як доказ наявності в особи прихованої або скритої інформації щодо обставин злочину, у 8 випадках (38 %)

справ суд оцінював висновки спеціалістів-поліграфологів і половину з них визнав неприпустимими. У чотирьох (20 %) справах досліджувані особи не приховували інформації, визнавши свої злочинні дії. В 6 випадках (30 %) справ було процесуально підтверджено добровільну участь особи в дослідженні за допомогою поліграфа. Заявлене одне клопотання адвоката про дослідження за допомогою поліграфа відхилено судом як необґрунтоване. Рівень вірогідності та об'єктивності висновків психофізичної експертизи та спеціалістів-поліграфологів слідчими та суддями не досліджувався [6].

Отже, пропозиції про окреме, додаткове законодавче врегулювання в кримінальному провадженні психофізичної експертизи спростовує сама практика застосування поліграфа. Крім того відомі чимало різновидів методик експертних досліджень за допомогою різних технічних засобів, але їх висновки обов'язково досліджуються в судовому засіданні для вирішення основного завдання кримінального провадження – отримання доказу.

Отже, поліграф (детектор брехні) слід вважати медичним пристроєм, рівень можливості якого потребує значного удосконалення. Сучасне ж законодавство надає можливість для проведення експертних психофізичних досліджень особи в кримінальному провадженні.

Використана література

1. Конституція України : Закон України // Відоисості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 142.
2. Кримінально процесуальний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 23. – Ст. 15.
3. Про судову експертизу : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
4. Поліграф : Вікіпедія. – 2013. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Словник іншомовних слів. – Режим доступу : [//www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml](http://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml)
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : [//www.google.com.ua](http://www.google.com.ua)
7. Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) : проект Закону України. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>
8. О правоохранительной службе : Закон Республики Казахстан от 06.01.11 г. – Режим доступу: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380>
9. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам правоохранительной службы. – Режим доступу : <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000093>
10. Правове регулювання і методика застосування поліграфа в розкритті злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.В. Бельюшина. – М., 1998. – 23 с.
11. Волик А.М. Популярні питання про поліграф. – Режим доступу : <http://yason.kiev.ua/uk/faq-detectori-lzhu.html>.
12. Галаган В.І. Використання поліграфу : «за» і «проти» // Українське право. – 2000. – № 1. – С. 172-174.
13. Мотлях О.І. Поліграф : правова природа походження та допустимі межі застосування : монографія / О.І. Мотлях. – К. : Знання, 2008. – 482 с.
14. Мотлях О.І. Місце поліграфа у розслідуванні злочинів : міжнародний досвід / О.І. Мотлях // Наше право. – 2011. – № 4. – Ч. 2. – С. 134-137.

~~~~~ * * * ~~~~~